

Dood en begraven

Sint-Janskerkhof 1629-1858

Van 25 juni tot 25 augustus 1984 heeft de toenmalige Archeologische Dienst van Den Bosch een opgraving verricht op het noordoostelijke deel van het Sint-Janskerkhof (de kant van de Hinthamerstraat). De opgraving was noodzakelijk, omdat de negentiende-eeuwse bouwloodsen van de Sint-Jan op deze plek plaats zouden maken voor het museum De Bouwloods. Archeologen kregen zodoende de gelegenheid dit stukje stad grondig te onderzoeken. Over de gevonden restanten van middeleeuwse bebouwing is in 1997 het boek *Bouwen en wonen in de schaduw van de Sint-Jan* verschenen. Bovendien werden tot op een diepte van twee à drie meter sporen van het kerkhof van de Sint-Jan gevonden. Door middel van steekproeven werden 421 begravingen systematisch geborgen op een geschat totaal van drie tot vier duizend.

De afdeling Bouwhistorie, Archeologie en Monumenten van de gemeente 's-Hertogenbosch (kortweg BAM) heeft besloten de resultaten van dit onderzoek in twee delen te publiceren. Het opgravingverslag zelf zal later verschijnen. In *Dood en begraven* wordt de geschiedenis van het kerkhof opgespit. De nadruk ligt daarbij op de tweede helft van de achttiende en de eerste helft van de negentiende eeuw. De meeste archeologische vondsten dateren uit deze periode. De schrijver baseert zich voornamelijk op archiefbronnen en literatuur, maar maakt her en der ook gebruik van de opgravingdocumentatie van de BAM. Omdat de schrijver een overzicht geeft van de geschiedenis van het kerkhof en van het begraven zelf, kan dit boek ook los van het 'opgravingsdeel' gelezen en geraadpleegd worden.

In de eerste drie hoofdstukken komen het beheer van het kerkhof, het

Detail van twee begravingen tijdens de opgraving op het Sint-Janskerkhof in 1984. De latere begraving ligt pal op de oudere en is er gedeeltelijk doorheen gegraven. De schedel van de latere begraving is doorgezaagd ten behoeve van sectie. (foto: BAM, boek p. 202)

gebruik van kerk en kerkhof als begraafplaats en de inrichting van het kerkhof aan bod. De koster had de leiding over de dagelijkse gang van zaken op het kerkhof, zoals bijvoorbeeld het bijhouden van de begraaflijsten. Hij was verantwoording schuldig aan de rentmeester, die op zijn beurt met de vier kerkmeesters verantwoording af moesten leggen aan de stadsregering. Vóór 1640 was de koster tevens grafmaker, maar na die datum werden twee grafmakers aangesteld. Begravenissen vormden trouwens een flinke inkomstenbron voor de kerk: in de periode 1789-1799 leverden de begravenissen f 2030,- per jaar op; 69 procent van de jaarlijkse inkomsten voor alle kerken samen. In 1222 was het kerkhof was 86 bij 230 meter. Alleen het gebied rondom de Sint-Jan werd gebruikt als begraafplaats. De rest was aanvankelijk een open ruimte met een openbare functie. Gilden en burgers konden er samenkomen voor vergaderingen. Tijdens Pasen werden toneelstukken

vertoond en met Kerstmis en Sinterklaas stonden er kramen met koek en poppen. Dit laatste werd op 23 oktober 1632 verboden. Zelfs vuil en puin werden er op het terrein gestort, en niet alleen door de grafmakers; in 1699 lijkt 'ijdereen' het te doen. Het kerkhof werd daarom in de loop der eeuwen van omheiningen voorzien, maar pas in 1826 was het hele kerkhof omsloten. In de zeventiende en achttiende eeuw hadden de graven meestal geen kruis of andere markering. Dit veranderde na 1811 toen er niet meer in de Sint-Jan werd begraven en ook de elite een plaatsje op het kerkhof claimde. De volgende vijf hoofdstukken gaan dieper in op de gebruiken rond de dood. Na 1629 werden katholieke gebruiken snel verboden. Zo kwam er op 8 januari 1630 een verbod op het afsluiten van het sterfhuis. Dit werd gedaan om terugkeer van de ziel te beletten, nadat hij of zij het huis door een open deur of raam was uitgelaten. De boete was f 25,- (tegen een gemiddeld jaarloon van f 250,-). Andere ge-